

УДК 339.564:338.27:338.439

Сенишин О.С.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ НА СВІТОВИХ РИНКАХ

Стаття присвячена напрямам підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції на світових ринках. У результаті комплексного дослідження конкурентоспроможності агропродовольчого сектору здійснено розрахунок таких показників: індексів виявлених порівняльних переваг та індексів відносних торговельних переваг для окремих сільськогосподарських товарів, що є основними товарами експортної спеціалізації України. Розроблено ряд заходів у контексті підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції на світових ринках за основними напрямками.

Ключові слова: конкурентоспроможність вітчизняної продовольчої продукції, експорт та імпорт продовольства, зовнішня торгівля, порівняльні переваги, індекс виявленої порівняльної переваги, індекс відносних торговельних переваг, експортна конкурентоспроможність, відносна залежність від імпорту.

Сенишин О.С. НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ НА МИРОВЫХ РЫНКАХ

Статья посвящена направлениям повышения конкурентоспособности отечественной продовольственной продукции на мировых рынках. В результате комплексного исследования конкурентоспособности агропродовольственного сектора осуществлен расчет таких показателей: индексов выявленных сравнительных преимуществ и индексов относительных торговых преимуществ для отдельных сельскохозяйственных товаров, являющихся основными товарами экспортной специализации Украины. Разработан ряд мероприятий в контексте повышения конкурентоспособности отечественной продовольственной продукции на мировых рынках по основным направлениям.

Ключевые слова: конкурентоспособность отечественной продовольственной продукции, экспорт и импорт продовольствия, внешняя торговля, сравнительные преимущества, индекс сравнительного преимущества, индекс относительных торговых преимуществ, экспортная конкурентоспособность, относительная зависимость от импорта.

Senyshyn O.S. DIRECTIONS TO INCREASE THE COMPETITIVENESS OF STATE FOOD PRODUCTS IN THE WORLD MARKET

Areas increase the competitiveness of state food products on world markets are showed in the article. As a result, a comprehensive study of the competitiveness of the agro-food sector by the calculation of these indicators, namely indices revealed comparative advantage indices and relative's trade advantages for certain agro-food products, which are the main products of export specialization Ukraine. A number of measures in the context of improving the competitiveness of domestic food products in the world markets in key areas are designed.

Keywords: competitiveness of state food production, exports are food import, foreign trade, comparative advantage, index of revealed comparative advantage, index for trading relative advantages, export competitiveness, relative dependence on imports.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світової економіки розвиток зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі є надзвичайно важливим чинником функціонування національної економіки будь-якої держави, оскільки він має не тільки економічне, але й величезне політичне значення. Адже, виклики, які пов'язані з глобалізацією агропродовольчої системи, ведуть до прискорених темпів розширення світової торгівлі продовольчими товарами, порівняно із темпами зростанням виробництва сільськогосподарської продукції і продуктів харчування. Вважаємо, що із важливих питань у процесі інтеграції України у світове економічне співтовариство є насиченість її внутрішнього ринку конкурентоспроможною агропродовольчою продукцією та розширення її експорту.

Поряд з цим пріоритетним напрямом стратегічного розвитку продовольчого комплексу України на етапі формування взаємовідносин із світовим ринком слід вважати не лише зростання його експортних можливостей, а й удосконалення структури експорту, а основне – вихід на нові ринки з конкурентоспроможною агропродовольчою продукцією, яка б відповідала вимогам міжнародних стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що дослідженню конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції на світових ринках присвячені праці багатьох вчених-економістів, зокрема: В.Г. Андрійчука, В.І. Вернадського, В.М. Гейця, В.І. Губенка, Б.М. Данилишина, Л.В. Дейнеко, О.М. Кириченка, М.А. Кравця, А.І. Кредісова,

А.С. Лисецького, Ю.В. Макогона, Б.П. Плишевського, П.Т. Саблука та ін.

Постановка завдання. Основним завданням наукової статті є розробка ряду заходів у контексті підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції на світових ринках за основними напрямками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважаємо, що конкурентоспроможність вітчизняної агропродовольчої продукції складається із сукупності конкурентних переваг, що проявляються на світовому ринку шляхом їх порівняння з відповідними показниками-факторами (чинниками) інших країн-конкурентів.

Дослідження різних думок та трактувань учених-економістів стосовно чинників, які формують конкурентні переваги певної країни у виробництві того чи іншого виду продовольчої чи сільськогосподарської продукції, налаштовує на думку про те, що найбільш актуальним підходом до вирішення вищезазначеної проблеми є аналіз експорту та імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції. Відповідно, чим більший обсяг експорту країною певного товару, тим більше конкурентних переваг вона має.

Комплексно оцінюючи конкурентоспроможність агропродовольчого сектору порівняно з іншими галузями економіки України, вважаємо за доцільне використати методики розрахунку індексу виявленої порівняльної переваги RCA_i , використовуючи статистичну інформацію щодо обсягів зовнішньої

торгівлі країни окремими групами товарів. Вищезгадана концепція розглядає стан конкуренції окремого сектора порівняно з іншими секторами економіки країни, причому в індикатор включають обсяги експорту й імпорту. Індекс RCA_i (Revealed Comparative Advantage), тобто індекс виявленої порівняльної переваги, уніфікує експорт та імпорт i -тої галузі із загальним експортом й імпортом усіх галузей певної країни:

$$RCA_i = \left[\frac{X_i - M_i}{X_i + M_i} - \frac{\sum (X_i - M_i)}{\sum (X_i + M_i)} \right], \quad (1)$$

де RCA_i – індекс виявленої порівняльної переваги i -тої галузі;

X_i – вартість експорту продукції i -тої галузі;

M_i – вартість імпорту продукції i -тої галузі.

Позитивна величина цього індексу означає, що i -та галузь має порівняльну перевагу. Якщо i -та галузь є чистим експортером, то вона більше експортує порівняно з сукупністю всіх галузей. Від’ємна величина індексу відображає порівняльну втрату. Динаміку порівняльних переваг України у зовнішній торгівлі окремими групами товарів у 2007–2012 рр. подано на рис. 1.

Зазначимо, що за аналізований період 2007–2012 рр. як видно із рис. 1, спостерігаємо негативну тенденцію до поступової втрати конкурентоспроможності продукції тваринництва, а також значні коливання порівняльних переваг України у зовнішній торгівлі окремими групами агропродовольчих товарів у різні роки досліджуваного періоду 2007–2012 рр.

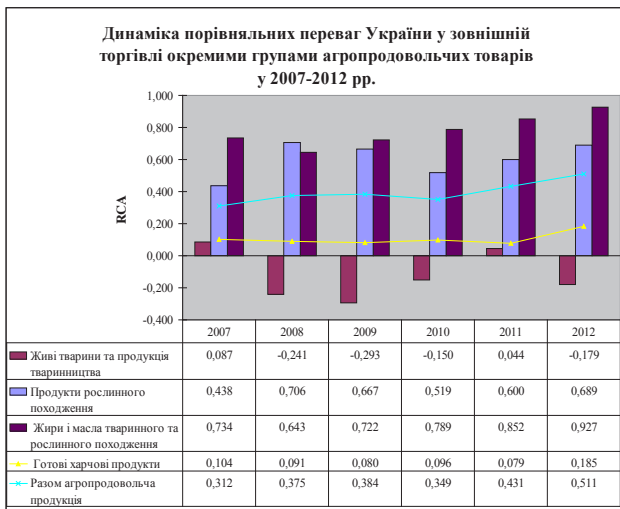

Рис. 1. Динаміка порівняльних переваг України у зовнішній торгівлі окремими групами агропродовольчих товарів у 2007–2012 рр.

Власні розрахунки автора на основі [1, с. 37-53]

Окрім оцінки порівняльних переваг вітчизняного агропродовольчого виробництва в цілому, нами також було проведено дослідження окремих продовольчих товарів в Україні за 2008–2011 рр. Для аналізу були обрані товари, що у даний час становлять основу українського агропродовольчого експорту. До вищезгаданих товарів входять як зернові (пшениця, ячмінь, кукурудза), насіння соняшнику та соняшникова олія, яловичина, молочні продукти (маргарин і знежирене сухе молоко). При цьому для проведення дослідження було обрано методику розрахунку індексів відносних торговельних переваг RTA_{ij} для окремих сільськогосподарських товарів, що є основними товарами експортної спеціалізації України. Обраний

період 2008–2011 рр. дозволяє прослідкувати динаміку зміни конкурентоспроможності окремих товарів з часом. При розрахунку індексу відносних торговельних переваг RTA_{ij} одночасно беруться показники експорту та імпорту певного товару, про що свідчить наведена формула 2 [3, р. 112]:

$$RTA_{ij} = RXA_{ij} - RMP_{ij}, \quad (2)$$

де RXA_{ij} – індекс відносної експортної конкурентоспроможності i -го товару у j -й країні;

RMP_{ij} – індекс відносної залежності від імпорту i -того товару у j -тій країні.

Позитивне значення даного показника вказує на відносні переваги у зовнішній торгівлі, негативне – на відносні невігоди.

Аналіз міжнародної конкурентоспроможності товарів, що становлять основу агропродовольчого експорту в Україні у 2009–2011 рр. (на основі розрахунків індексів відносних торговельних переваг RTA_{ij} , що зображено на рис. 2), дозволив зробити кілька важливих висновків. По-перше, позитивною обставиною є те, що у 2009–2011 рр. всі товари, обрані для дослідження, за виключенням знежиреного сухого молока у 2009 р., були конкурентоспроможними на зовнішньому ринку, про що свідчать позитивні значення індексів RTA .

По-друге, як видно з рис. 2, у 2011 р. майже для усіх продовольчих товарів, за винятком кукурудзи та знежиреного сухого молока, було характерним значне зниження конкурентоспроможності порівняно з 2010 р. внаслідок скорочення експорту, причиною чого є фінансова криза в Росії, куди спрямовується значна частка української агропродовольчої продукції. Так, наприклад, у 2011 р. порівняно з 2010 р. індекс RTA для пшениці знизився на 0,618; для ячменю – на 10,791; олії соняшникової – на 5,859; яловичини – на 0,193; маргарину – на 0,269 тощо. Це свідчить про досить високу залежність України від кон’юнктури зовнішніх ринків і вимагає пошуку шляхів диверсифікації експорту.

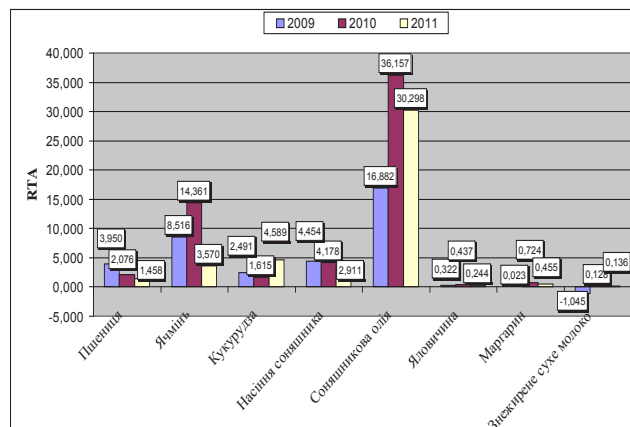

Рис. 2. Динаміка міжнародної конкурентоспроможності товарів, що становлять основу агропродовольчого експорту в Україні у 2009–2011 рр. (на основі розрахунків індексів відносних торговельних переваг RTA_{ij})

Власні розрахунки автора на основі даних FAOSTAT [2]

По-третє, аналіз значень показників RTA свідчить про те, що найбільш конкурентоспроможною на світовому ринку у 2009–2011 рр. є соняшникова олія, оскільки її частка в українському експорті у десятки разів перевищує аналогічну частку у світовому експорті (RTA у 2011 р. становив 30,298). Досить конкурентоспроможними є також і ячмінь та

насінина сояшника. Варто зауважити, що у 2010 р. значення RTA для насіння сояшника досягло рівня 14,361.

По-четверте, розраховані індекси відносних торговельних переваг RTA_{ij} для зернових за 2009–2011 рр. свідчать про їх конкурентоспроможність. Хоча у структурі українського експорту сільськогосподарської продукції саме зернові займають найбільшу частку, абсолютне значення RTA є досить невисоким. Так, до прикладу, у 2011 р. індекс RTA для пшениці становив 1,458, для ячменю та кукурудзи – 3,570 та 4,589 відповідно. Це пояснюється тим, що, поряд з експортом, в Україні протягом досліджуваного періоду постійно мав місце й імпорт окремих видів зернових. Крім того, для зернових характерна досить висока частка у світовому експорті.

По-п'яте, із рис. 2. чітко простежено тенденцію невисокої конкурентоспроможності тваринницької продукції, однак позитивним є те, що у 2011 р. усі три товари, обрані для дослідження, а саме: яловичина, маргарин і знежирене сухе молоко, були конкурентоспроможними на зовнішньому ринку. Крім того, не можна назвати позитивною обставиною значні коливання обсягів експорту у різні роки. Це свідчить про те, що Україна не має стійких позицій на світовому ринку, а конкурентоспроможність її продукції носить переважно ціновий характер та значною мірою залежить від кон'юнктури зовнішніх ринків.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, з урахуванням вищезначених проблем, а також позитивного зарубіжного досвіду, видається доцільною реалізація заходів у контексті підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції на світових ринках за такими основними напрямками:

1) збільшення експортного потенціалу вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції через:

- розширення товарної структури експорту продовольчих товарів та підтримка продовольчих груп із зростаючими експортними обсягами (цукру і кондитерських виробів, какао, готових продуктів із зерна тощо);

- сприяння розробці й запровадженню систем управління якістю на основі принципів ISO 9000 та системи управління безпекою харчових продуктів (HASSP), а також системи охорони довкілля на основі принципів ISO 14000;

- покращення репутації України на міжнародному ринку продовольства як країни-виробника екологічно чистих і безпечних продуктів через розробку та реалізацію державних програм просування вітчизняної продовольчої продукції на зовнішні ринки, включаючи країн-учасниць СОТ та ЄС;

- збільшення державних стратегічних запасів окремих продовольчих товарів (зернових, цукру тощо) для реалізації державних інтервенцій, а відтак

послаблення цінових коливань та унеможливлення спекуляцій на внутрішньому ринку;

- збільшення обсягів державного фінансування наукових розробок у сфері біотехнологій, генетики, селекції, плеїнної діяльності з метою покращення вхідних факторів забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції;

2) використання позитивного досвіду країн ЄС у регулюванні ринку агропродовольчої продукції в напрямі зміцнення конкурентоспроможності продовольчого комплексу;

3) гармонізація вітчизняних стандартів на сільськогосподарську та агропродовольчу продукцію згідно зі стандартами ЄС за такими основними напрямками:

- створення та запровадження вітчизняної бази гармонізованих з міжнародними вимогами стандартів на сільськогосподарську та продовольчу продукцію й сировину та забезпечення необхідних обсягів фінансування цих робіт;

- запровадження на території України спеціальної програми сільського господарства та розвитку села (SAPARD), яка дозволить гармонізувати українські стандарти до вимог ЄС з меншими затратами з державного бюджету;

4) посилення кооперації господарств населення виробників сільськогосподарської продукції;

5) налагодження співпраці між виробниками сільськогосподарської продукції та дослідними установами через:

- запровадження грантових програм у вищих навчальних закладах з метою підтримки університетських досліджень, спрямованих на вирішення проблем продовольчої галузі, підтримка молодих науковців;

- фінансування з державного бюджету наукових досліджень, підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для виробничої та соціальної сфери села, інформаційно-консультаційного обслуговування;

- стимулювання розвитку територіально-виробничих та агротехнічних комплексів виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, наукового обслуговування сільськогосподарських виробництв.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зовнішня торгівля України : Статистичний збірник; відпов. за випуск А. Фризоренко. – К. : Державна Служба Статистики України, 2013. – 99 с.
2. Food and Agricultural Organization of the United Nation [Електронний ресурс] / FAOSTAT 2011. – Режим доступу : <http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/download/T/TP/E>.
3. Scott L. Global Competitive Advantage and Overall Bilateral Complementary in Agriculture: Statistical Review / L. Scott, T. L. Vollrath, United States Department of Agriculture, Economic Research Service // Statistica Bulletin. – № 850. – Washington, 1992. – 182 p.